

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΡΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΗΙ ΣΥΜΠΡΑΞΕΙ

ΒΑΣΙΛΙΟΥ ΣΚΟΡΔΕΛΗ, π. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΛΕΞΙΟΥ ΖΑΜΑΡΙΟΥ Διευθυντοῦ τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων ἐν Φιλιππουπόλει, ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΔΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ Α. ΓΡΑΦΕΙΑΔΟΥ, ὑποδ. τοῦ Ὁρφανοτροφείου Χατζηκώστα

ΕΝ ΤΗΙ ΗΜΕΔΑΠΗΙ

συνδρομῇ ἐτησίᾳ προπληρωτέᾳ

δραχ. 6

Παρακαλοῦμεν τοὺς καθυστεροῦν-
τας νὰ ἀποστείλωσιν αὐτὴν ἐν
συστημένῃ ἐπιστολῇ.

ΥΠΟ

Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας, καὶ εἰδικῶς τῆς παιδαγωγί-
κῆς, πρώην γενικοῦ ἐπιθεωρητοῦ τῶν δημοτικῶν
σχολείων τοῦ Κράτους, μέλους τακτικοῦ τοῦ ἐν
Γερμανίᾳ συλλόγου τοῦ πρὸς διάδοσιν τῆς
ἐπιστημονικῆς Παιδαγωγικῆς κλπ.

ΓΡΑΦΕΙΑ : Ὁδὸς Ἀναγνωστοπούλου ἀριθ. 16.

ΕΝ ΤΗΙ ΑΛΛΟΔΑΠΗΙ

συνδρομῇ ἐτησίᾳ προπληρωτέᾳ

φρ. χρ. 7

Ἀποστέλλεται διὰ συστημένη-
ἐπιστολῆς εἰς μονόγροσσα γραμ-
ματόσημα Τουρκίας (5 γρ. 1 φρ. 5)

Ἄριθ. 34

Ἐν Ἀθήναις τῇ 13 Ἀπριλίου 1894.

Ἔτος Β'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ : Περὶ σωματικῆς ἀνατροφῆς, ὅποια τις πρέπει νὰ εἶναι ἡ τροφή. — Ἡ ἀληθὴς ὁδὸς τῆς μαθη-
σεως. — Ὁ σεισμὸς τῆς Δισσαβῶνος συνέχεια καὶ τέλος. — Οἱ ταμίαι καὶ οἱ δημοδιδάσκαλοι. — Ἀγγελίαι.

ΠΕΡΙ ΣΩΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ

ΟΠΟΙΑ ΤΙΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ Η ΤΡΟΦΗ

Καὶ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ὡς καὶ ἐν τῷ ζητή-
ματι τοῦ ποσοῦ τῆς τροφῆς, περὶ οὗ ἐν τῷ προηγου-
μένῳ φύλλῳ εἴπομεν, ἐπικρατεῖ ἡ αὐτὴ ἀσκητικὴ
γνώμη. Οὐ μόνον τροφὴ ὀλίγη ἀλλὰ καὶ σχετικῶς κα-
κὴ θεωρεῖται καλλίστη τῶν παιδίων τροφή. Οἱ πολ-
λοὶ φρονοῦσιν ὅτι τὰ παιδιὰ δὲν πρέπει νὰ τρώωσι
πολὺ κρέας. Καὶ εἰς μὲν τὰς ἀπόρους τάξεις τῆς
κοινωνίας τὴν γνώμην ταύτην ὑπηγόρευεν ἡ οἰκο-
νομία. Ἄφ' οὗ οἱ γονεῖς δὲν ἠδύνατο νὰ πορί-
ζωνται καθ' ἑκάστην ἡμέραν κρέας, διέδωκαν εἰς
τὰ τέκνα των ὅτι τὸ κρέας δὲν ὠφελεῖ τὰ μικρὰ
παιδιὰ, καὶ ἡ τοιαύτην ἀρχὴν ἔχουσα γνώμη αὕτη
ἐπαναληφθεῖσα ἐγένετο κατόπιν σύμβολον πίστεως
τῶν ἀνθρώπων τῆς τάξεως ταύτης. Εἰς τὰς εὐπό-
ρους ὅμως τάξεις, παρ' αἷς δὲν γίνεται λόγος τῆς
δαπάνης τοῦ κρέατος, ἐπέδρασε ἔνθεν μὲν τὸ παρά-
δειγμα τῶν πολλῶν, ἔνθεν δὲ ἡ γνώμη τῶν θηλα-
στριῶν τῶν λαμβανομένων ἐκ τῶν κατωτέρων τά-
ξεων, οὐχ ἦττον δὲ καὶ ἡ ἀντίδρασις κατὰ τῆς
καταχρήσεως τῆς κρεοφαγίας.

Ἐρευνῶντες δὲ νὰ μάθωμεν τοὺς λόγους τῆς τοι-
αύτης γνώμης, καθ' ἣν εἰς τὰ παιδιὰ ἐλαχίστη
πρέπει νὰ προσφέρηται τροφή κρέατος, δὲν δυνάμε-
θα νὰ ἀνεύρωμεν οὐδὲν ἢ τοῦλάχιστον οὐδὲν
ἰσχυρόν. Εἶναι γὰρ ἡ γνώμη, ἣτις ἀταλαιπώρως ἐγένετο
δεκτὴ καὶ ἐπαναλαμβάνεται ὡς ἡ περὶ τῆς σπαραγα-
νώσεως γνώμη, ἣτις ἐπὶ χιλιετηρίδας θεωρεῖται παρὰ
πάντων ἀναγκαία. Πιθανώτατον εἶναι ὅτι τὸ κρέας

εἰς τὸν στόμαχον τῶν μικρῶν παιδίων, ὅστις δὲν
ἀπέκτησεν ἀκόμη μεγάλην μυϊκὴν δύναμιν, δὲν
εἶναι τροφή κατάλληλος, διότι ἡ πέψις τοῦ κρέα-
τος ἀπαιτεῖ ἰκανὴν λέανσιν, ἵνα μεταβληθῇ εἰς χυ-
μόν. Ἄλλ' ἡ ἐνστασις αὕτη δὲν δύναται νὰ ἀπο-
βλέπη καὶ τὴν κρεατίνην ἐκείνην τροφήν, ἐξ ἧς ἐπι-
μελῶς ἔχουσιν ἀφαιρεθῇ πάντα τὰ νευρώδη μέρη,
παῦει δὲ καθ' ὅλοκληρίαν ἡ ἰσχύς αὐτῆς μετὰ πά-
ροδον δύο ἢ τριῶν ἐτῶν, ὅτε ὁ στόμαχος ἀπέκτησε
ἰκανὴν μυϊκὴν δύναμιν πρὸς τὸ πέπειν. Καὶ ἐν τῷ
οἱ λόγοι οἱ ὑποστηρίζοντες τὸ δόγμα τοῦτο εἶναι
ἐπὶ μέρους μόνον ἔγκυροι, ἐπὶ μέρους δὲ ἄκυροι, δηλ.
ἔγκυροι ὅταν πρόκηται περὶ λίαν μικρῶν παιδίων,
τοῦναντίον δὲ ἄκυροι, ὅταν πρόκηται περὶ μεγάλων,
ἃ οὐχ ἦττον ἐξετράφησαν κατὰ τὸ δόγμα ἐκεῖνο,
οἱ λόγοι οἱ ὑπὲρ τοῦ ἐναντίου εἶναι πανταχοῦ ἔγκυ-
ροι καὶ ὑπερβαλλόντως ἀναγκαστικοί. Ἡ ἀπόφαν-
σις τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἐκ διαμέτρου ἀντικειμένη
εἰς τὴν γνώμην τῶν πολλῶν. Τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπε-
βάλομεν εἰς δύο ἡμετέρους φυσικοὺς καὶ εἰς διαφό-
ρους μεγάλους φυσιολόγους καὶ πάντες συμφωνοῦσιν,
ὅτι τῶν παιδίων ἡ τροφή οὐχὶ μόνον δὲν πρέπει νὰ
εἶναι ὀλιγώτερον θρεπτικὴ, ἀλλὰ τοῦναντίον νὰ εἶναι
καὶ θρεπτικώτερα τῆς τῶν μεγάλων.

Οἱ λόγοι τοῦ συμπεράσματος τούτου εἶναι προ-
φανεῖς καὶ ἡ ὁδός, ἡ φέρουσα εἰς τοῦτο, εἶναι ἀπλου-
στάτη. Παράβαλε τὰς λειτουργίας τῆς ζωῆς τοῦ
ἀνδρὸς πρὸς τὰς λειτουργίας τῆς ζωῆς τοῦ παιδίου
καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι τὸ παιδίον ἔχει ἀνάγκην σχετικῶς
μεῖζονος τροφῆς ἢ ὁ ἀνὴρ. Πρὸς τίνα σκοπὸν ὁ ἀνὴρ
προλαμβάνει τὴν τροφήν του; Καθ' ἑκάστην ἡμέραν
ὑποβάλλεται τὸ σῶμά του εἰς φθορὰν μεγάλην ἢ μι-
κράν, ἥτοι εἰς καταπόνησιν αὐτοῦ ἕνεκα μυϊκῶν κι-
νήσεων, εἰς καταπόνησιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος

ένεκα πνευματικής εργασίας, εις καταπόνησιν τῶν ἐντέρων ένεκα τῶν λειτουργιῶν τῆς ζωῆς, καὶ οἱ ἀποτριβέντες οὗτοι ἴσται τοῦ σώματος ἔχουσιν ἀνάγκη ἀνανώσεως. Ὡσαύτως καθ' ἡμέραν ἀποβάλλει τὸ σῶμα τοῦ μέγα ποσὸν τῆς θερμότητός του δι' ἀκτινοβολίας. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἐξακολουθήσιν τῆς ζωικῆς ἐνεργείας πρέπει νὰ διατηρῆται ἡ θερμοκρασία τοῦ σώματος, ἀνάγκη ἢ ἀπώλεια αὐτῆς θερμότητος αὐτοῦ νὰ ἀναπληροῦται διὰ παραγωγῆς νέας θερμότητος καὶ τοῦτο γίνεται διὰ τῆς διαρκoῦς καύσεως, ἣν ὑφίστανται μέρια τινὰ τοῦ σώματος. Κατὰ ταῦτα ὁ σκοπός, χάριν τοῦ ὁποῖου προσλαμβάνει ὁ ἠὺξημένος ἤδη ἄνθρωπος τροφήν, εἶναι ἡ ἀναπλήρωσις τῆς καθ' ἡμέραν φθορᾶς καὶ ἡ προσκομιδὴ καυσίμου ὕλης ένεκα τῆς καθ' ἡμέραν καταναλώσεως θερμότητος. Ἄς ἐξετάσωμεν δὲ τί συμβαίνει ἐν τῷ παιδίῳ. Καὶ αὐτὸ ἀληθῶς ἐργαζόμενον καταναλίσκει τὸ ὕλικόν τοῦ σώματος του. Ἡ ἀκαταπόνητος φιλεργία αὐτοῦ πείθει πάντα περὶ τῆς γινομένης αὐτῷ σωματικῆς φθορᾶς, ἥτις σχετικῶς πρὸς τὸ ἀνάστημά του πιθανόν ὅτι ἰσοφαρίζει πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρός. Ὡσαύτως καὶ αὐτὸ ἀποβάλλει θερμότητα ἐκ τοῦ σώματος του δι' ἀκτινοβολίας μάλιστα δὲ περισσοτέραν, ἀφ' οὗ ἡ ἐπιφάνεια τοῦ σώματος του ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ὄλον αὐτοῦ ὄγκον εἶναι μεγαλειτέρα τῆς τοῦ ἀνδρός, καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἀκτινοβολία τῆς θερμότητος γίνεται ταχύτερον παρ' αὐτῷ ἢ παρὰ τῷ ἠὺξημένῳ ἀνθρώπῳ. Καὶ μόνος αὐτὸς ὁ λόγος θὰ ἦτο ἀρκετὸς νὰ δικαιολογήσῃ τὴν πρόσληψιν πλείονος τροφῆς παρὰ τῷ παιδίῳ. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ ἀνακαινισμού τοῦ σώματος του καὶ τῆς διατηρήσεως τῆς θερμότητός του ἔχει ὁ παῖς καὶ ἄλλο νὰ ἐκτελέσῃ, δηλ. νὰ αὐξηθῇ. Καὶ ἡ τροφή, ἀφ' οὗ χρησιμεύσῃ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς φθορᾶς καὶ τῆς ἀπωλείας τῆς θερμότητος, χρησιμοποιεῖται κατὰ τὸ ὑπολείπόμενον μέρος καὶ πρὸς περαιτέρω κανονικὴν αὐξήσιν τοῦ σώματος. Ἄν δὲ ἡ τροφή εἶναι ἐλλιπής, τότε ἡ κατασκευὴ τοῦ σώματος δὲν εἶναι παγία καὶ τὸ σῶμα ὑπόκειται εὐκόλως εἰς ἀσθενείας καὶ εἰς τὸν θάνατον. Πόσον δὲ μεγάλη εἶναι ἡ ζήτησις τροφῆς ἐν ὀργανισμῷ ἀναπτυσσομένῳ, γινώσκουμεν ἐκ τῆς μεγάλης σχετικῶς ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐπανερχομένης πείνης τῶν παιδιῶν. Ἐὰν δὲ ἦτο ἀνάγκη καὶ ἄλλης μαρτυρίας, θὰ ἀνεφέρομεν καὶ τὰ κατὰ τὰς ναυαγίας παρατηρηθέντα, καθ' ἃ τὰ παιδιά ἀποθνήσκουσιν πρότερον τῶν μεγάλων ὑπὸ πείνης.

Τούτου βεβαιουμένου, ὅτι οἱ παῖδες ἔχουσι μεγαλειτέραν σχετικῶς ἀνάγκην τροφῆς, ὑπολείπεται νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν πρέπει νὰ παρέχωμεν αὐτὴν ἐν ὄγκῳ μεγάλῳ, οὕτως εἰπεῖν, ἡραιωμένης τροφῆς ἢ ἐν ὄγκῳ μικρῷ συμπεπυκνωμένης. Ἡ πρὸς διατροφήν ἐνὸς ἀνθρώπου ἀπαιτουμένη θρεπτικὴ οὐσία, ἥτις δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τινος τεμαχίου κρέατος, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξαχθῇ ἐξ ἄρτου μόνον, ἀπαιτεῖ τὸ τεμαχίον τοῦ ἄρτου νὰ εἶναι πολὺ μεγα-

λείτερον τοῦ κρέατος, διότι ὁ ἄρτος δὲν περιέχει τόσην θρεπτικὴν οὐσίαν, ὅσην ἔχει τὸ κρέας. Ἐπ' ἴσης θὰ χρειασθῶμεν ἐπι μείζονα ποσότητα τροφῆς, ἐὰν πρόκηται νὰ ἐξαχθῇ ἡ ἀπαιτουμένη θρεπτικὴ οὐσία ἐκ γεωμήλων, ἃ, ὡς γνωστόν, εἶναι ὀλιγώτερον θρεπτικὰ τοῦ ἄρτου. Τούτων οὕτως ἐχόντων, γεννᾶται τὸ ζήτημα, ἂν πρέπει εἰς τοὺς παῖδας νὰ δίδωμεν τὴν ἀπαιτουμένην τροφήν ἐν τῇ αὐτῇ πρὸς τοὺς μεγάλους ποιότητι, ἢ ἐν χειροτέρῃ, ἐπιβρῦνοντες οὕτω τὸν στομάχον αὐτῶν, ὅστις εἶναι ἡναγκασμένος νὰ πέπτη περισσότερον ποσὸν τροφῶν σχετικῶς πρὸς τοὺς ἡλικιωμένους διὰ τοὺς ἄνω ἐκτεθέντας λόγους, καταβάλλων πρὸς τοῦτο περισσοτέραν ἐργασίαν, ἀφ' οὗ ἡ τροφή θὰ εἶναι χειροτέρας ποιότητος.

Ἡ ἀπόκρισις εἰς τοῦτο δὲν εἶναι πολὺ δύσκολος. Ὅσοι περισσοτέρον ἡ ἐργασία τῆς πέψεως συντέμνεται, τοσοῦτω καὶ περισσοτέρα δύναμις ὑπολείπεται πρὸς αὐξήσιν καὶ ἐνεργείαν. Ἡ ἐργασία τοῦ στομάχου καὶ τῶν ἐντέρων δὲν δύναται νὰ συντελῆται ἄνευ σημαντικῆς καταναλώσεως αἵματος καὶ νευρικῆς δυνάμεως. Καὶ ἡ χαλάρωσις ἢ ἐπερχομένη κατόπιν ἀφθόνου φαγητοῦ πείθει πάντα ὅτι ἡ ἀπώλεια αὐτῆ τοῦ αἵματος καὶ τῆς νευρικῆς δυνάμεως γίνεται πρὸς βλάβην τοῦ ὅλου συστήματος. Ἐὰν ἡ ἀπαιτουμένη θρεπτικὴ οὐσία ἐξάγεται ἐκ μεγάλης ποσότητος τροφῶν ὀλίγον θρεπτικῶν, τότε ὀφείλει τὸ πεπτικὸν σύστημα νὰ καταβάλλῃ μεγαλειτέραν ἐργασίαν ἢ ὅσην θὰ ἐχρειάζετο, ἐὰν προέκειτο νὰ γίνῃ πέψις ὀλιγωτέρων μὲν κατ' ὄγκον τροφῶν, ἀλλὰ θρεπτικωτέρων. Ἡ πρόσθετος αὕτη ἐργασία εἶναι ὡσαύτως ἀπώλεια ἐκδηλουμένη εἴτε ὡς ἐλάττωσις τῆς δραστηριότητος τῶν παιδῶν εἴτε ὡς ἐλάττωσις τοῦ ἀναστήματος αὐτῶν εἴτε καὶ ὡς ἐλάττωσις ἀμφοτέρων. Ἐντεῦθεν ἐξάγουμεν ὅτι ἡ παρεχομένη εἰς τοὺς παῖδας τροφή πρέπει νὰ εἶναι οὐ μόνον θρεπτικὴ ὅσον ἐνδέχεται περισσοτέρον, ἀλλὰ καὶ εὐπεπτος. Δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι δύναται τὰ παιδιά ἀμφοτέρων τῶν φύλων νὰ γίνωσι μεγάλα τρεφόμενα ἀποκλειστικῶς μὲ λάχανα. Τὰ τέκνα τῶν ἐργατικῶν ἀνθρώπων σπανιώτατα τρώγουσι κρέας καὶ ἐν τούτοις αὐξάνονται πλήρη υγείας καὶ εὐρωστίας.

Τὸ γεγονός τοῦτο φαίνεται ὅτι ἀνατρέπει τὴν γνώμην ἡμῶν περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς κρεοφαγίας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τόσον σπουδαῖον ὅσον νομίζουσιν οἱ πολλοί. Καὶ πρῶτον δὲν ἔπεται ἀναγκαίως, διότι τρέφονται μὲ ἄρτον καὶ λαχανικὰ καὶ ἔχουσιν ὄψιν ὑγιᾶ καὶ ἀποκτῶσι τὸ προσῆκον ἀνάστημα, ὅτι θὰ ἐξακολουθήσωσι τοιοῦτοι ὄντες καὶ ἐν τῇ μετὰ ταῦτα ἡλικίᾳ. Ἀπλῆ μόνον σύγκρισις τῶν χωρικῶν τῶν σπανίως χρῆσιν τοῦ κρέατος ποιουμένων πρὸς τοὺς ἀστῶς τοὺς κρεοφαγοῦντας πείθει πάντας ὅτι ἡ λαχανοφαγία δὲν δημιουργεῖ σώματὰ εὐρωστὰ καὶ συμπαγῆ. Ἐπειτα δὲν πρέπει νὰ ἀποβλέπωμεν ἐνταῦθα εἰς τὸν ὄγκον τοῦ σώ-

ματος, ἀλλ' εἰς τὴν ποιότητα αὐτοῦ. Καὶ αἱ ἀπαλαὶ καὶ αἱ χαῦναι σάρκες κάμνουσι λαμπρὰν ἐπίδειξιν ὡς καὶ αἱ συμπαγεῖς καὶ νομίζει τις ὅτι δὲν ὑπάρχει μεταξύ χαῦνων καὶ συμπαγῶν σαρκῶν διαφορά, ἀλλ' ἀπλῆ δοκιμὴ πείθει πάντα περὶ τῆς πλάνης. Πολλάκις πολυσαρκία τῶν μεγάλων εἶναι τεκμήριον ἀδυναμίας. Ἡ γυμναστικὴ καὶ τὰ στρατιωτικὰ γυμνάσια, τὰ ὁποῖα ἰσχυροποιοῦσι τὸ σῶμα, ἐλάττωσι τὸ βάρος αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο δὲν πρέπει τις ἐξ ὄψεως νὰ κρίνῃ περὶ τῆς υγείας καὶ εὐρωστίας τῶν κακῶς τρεφόμενων παιδιῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τρίτον ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἀποβλέπωμεν, εἰς τὴν δραστηριότητα τῶν ἀνθρώπων. Καὶ κατὰ τοῦτο ὑπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ τῶν παιδιῶν τῶν τρεφόμενων διὰ κρέατος καὶ τῶν παιδιῶν τῶν τρεφόμενων διὰ ξηροῦ ἄρτου καὶ λαχάνων. Τὰ πρῶτα εἶναι ζωρύτερα καὶ κατὰ τὴν σωματικὴν ἐκίνησιν καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν.

Ἐὰν συγκρίνωμεν διαφορά γέννη ζῶων ἢ διαφόρους φυλάς ἀνθρώπων ἢ καὶ ἀνθρώπους τῆς αὐτῆς φυλῆς διαφόρως τρεφόμενους, εὐρίσκομεν ἐπι πειστικωτέρας ἀποδείξεις ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ὅτι ὁ βαθμὸς τῆς ἐνεργείας αὐτῶν ἐξαρτᾶται κατ' οὐσίαν ἐκ τῆς θρεπτικῆς οὐσίας τῆς τροφῆς αὐτῶν.

Ἡ ἀγγελᾶς, ἥτις λαμβάνει τὴν τροφήν τῆς ἐκ τοῦ χόρτου, ὅπερ ἔχει ὀλίγην θρεπτικὴν οὐσίαν, εἶναι ἡναγκασμένη νὰ τρώγῃ μέγιστον ποσόν, ὅπερ ἀπαιτεῖ φοβερὸν πεπτικὸν σύστημα πρὸς πέψιν καὶ τὸ βάρος τοῦτο καταπονεῖ πολὺ τοὺς συγκριτικῶς πρὸς τὸν κορμὸν λεπτοῦς τοῦ ζῴου πόδας. Πρὸς κίνησιν δὲ τοῦ χονδροῦ τούτου σώματος καὶ πρὸς πέψιν τῆς ὑπερόγκου τροφῆς ἀνάγκη νὰ γίνηται κατανάλωσις μεγάλου ποσοῦ δυνάμεως, ὥστε διὰ τὴν ἐξάντησιν ταύτης τῆς δυνάμεως τοῦ νὰ γίνηται τὸ ζῴον δυσκίνητον. Πρὸς τὴν κωρᾶν ταύτην ἀγελάδα παράβαλε τὸν εὐπεπτῆ ἵππον, τὸν λαμβάνοντα τροφήν συμπεπυκνωμένην. Τούτου δὲ τὸ σῶμα μάλιστα κατὰ τὴν κοιλίαν εἶναι πολὺ μικρότερον σχετικῶς πρὸς τὰ ἔντερα αὐτοῦ. Αἱ δυνάμεις αὐτοῦ δὲν ἐξαντλοῦνται οὔτε ὑπὸ τοῦ βάρους μεγάλων ἐντέρων οὔτε ὑπὸ τῆς πέψεως μεγάλου ποσοῦ τροφῶν, ὅπερ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν μεγαλειτέραν αὐτοῦ ἐκίνησιν καὶ ζωηρότητα. Τὰ αὐτὰ παρατηροῦμεν καὶ ἐὰν συγκρίνωμεν τὴν ἀδράνειαν τοῦ χορτοφάγου προβάτου πρὸς τὴν γοργότητα τοῦ κυνὸς τοῦ τρεφόμενου διὰ κρέατος ἢ δι' ἀλευρωδῶν οὐσιῶν ἢ καὶ δι' ἀμφοτέρων. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο φαίνεται κάλλιστα εἰς τοὺς ζωολογικοὺς κήπους, ἐνθα βλέπομεν τὰ ζῴα τὰ σαρκόβόρα ἐν διηνεκεῖ ὄντα κινήσει, περιφερόμενα ἐν τοῖς κλωθοῖς αὐτῶν ἀδιακόπως, ἐν ᾧ δὲν παρατηρεῖται τὰ αὐτὰ καὶ ἐν τοῖς φυτοφάγοις. Ἐκ πάντων τούτων πιστοῦται ὅτι ὑπάρχει μεγάλη σχέσις μεταξύ τῆς ποιότητος τῶν τροφῶν καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς δραστηριότητος τοῦ ζῴου.

Ὅτι δὲ ἡ διαφορά αὕτη δὲν προέρχεται ἐκ τῆς διαφορῆς φύσεως τῶν ζῴων ἀλλ' ἐκ τῆς διαφορᾶς

τῆς τροφῆς πειθόμεθα ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν ἵππων, ἣν ἐγέννησεν ἡ διαφοράς αὐτῶν τροφή. Ὁ δυσκίνητος, ἄνους, γάστρων ἵππος ὁ σύρων τὸ κάρρον καὶ τρεφόμενος μὲ ἄχυρα, πόσον διάφορος εἶναι τοῦ σταδιοδρόμου ἵππου τοῦ εὐμήκουσ καὶ πυρώδους! Τοῦτο βλέπομεν καὶ εἰς τὰς φυλάς τῶν ἀνθρώπων. Οἱ Αὐστραλοί, οἱ Νάννοι καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν βαρβάρων ἀνθρώπων οἱ ζῶντες μὲ ῥίζας καὶ καρπούς, μὲ σχαδόνας ἐντόμων καὶ μὲ ἄλλας ὀλίγον θρεπτικὰς τροφὰς εἶναι συγκριτικῶς μικρῶσωμοι, γάστρωνες, κωροί, δὲν ἔχουσι μὺς ἀνεπτυγμένους καὶ δὲν ἀντέχουσιν ἐπι πολὺν χρόνον εἰς τὴν ἐργασίαν, ἐν ᾧ τούαντιον οἱ βάρβαροι οἱ ὄντες εὐσώματοι, ἰσχυροὶ καὶ δραστήριοι ὡς εἶναι οἱ Κάφροι, οἱ Ἰνδιάνοι τῆς βορείου Ἀμερικῆς καὶ οἱ Παταγῶνες, πάντες οὗτοι καταναλίσκουσι πολὺ κρέας. Ὁ Ἰνδὸς, ὁ κακῶς τρεφόμενός ἐκλείπει πρὸ τοῦ Ἀγγλοῦ τοῦ τρεφόμενου μὲ θρεπτικὰς τροφὰς, πρὸς ὃν ὑπολείπεται πολὺ κατὰ τὴν δραστηριότητα καὶ γοργότητα καὶ τὴν σωματικὴν καὶ τὴν πνευματικὴν. Καθόλου δὲ ἡ παγκόσμιος ἱστορία διδάσκει ὅτι οἱ καλῶς τρεφόμενοι λαοὶ ἅπαντες ὑπῆρξαν λαοὶ ἀνδρείοι καὶ κυρίαρχοι τῶν ἄλλων.

Τὸ πρᾶγμα καθίσταται φανερώτερον, ἐὰν ἴδωμεν ὅτι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ζῴον γίνεται ἐργατικώτερον ἢ μὴ, καθ' ὅσον ἡ τροφή του εἶναι περισσοτέρον ἢ ὀλιγώτερον θρεπτικῆ. Οἱ ἵπποι, οἱ ἀπολούμενοι εἰς χλόην, ἀποκτῶσι μὲν σάρκας, ἀλλ' ἐξασθενοῦσι, ὅπερ βλέπομεν, ἂν θέσωμεν αὐτοὺς εἰς ἐργασίαν βαρεῖαν. Οἱ κυνηγετικοὶ ἵπποι, οἱ πολὺν χρόνον κατὰ τὸ θέρος ἐν νομῇ μέινοντες, γίνονται ἀκατάλληλοι πρὸς κυνηγεσίαν καὶ διὰ τοῦτο πρέπει ἐπι τινὰ χρόνον νὰ τραφῶσι ἐν τῷ σταύλῳ διὰ θρεπτικῆς τροφῆς. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι μεγάλη ἀντοχὴ καὶ μεγάλη δύναμις προσκτῶνται δι' ἀδελείπτου προσλήψεως τροφῆς θρεπτικῆς. Καὶ ἵπποι μετρίως ποιότητος καλῶς τρεφόμενοι ἐκτελοῦσιν ἐργασίαν ἴσην πρὸς τὴν ἐργασίαν ἵππων καλλιτέρας μὲν ποιότητος ὄντων, ἀλλὰ τρεφόμενων κακῶς. Καὶ πάντες γινώσκουσιν ὅτι ἵππος δύναται διπλασίαν ἐργασίαν νὰ ἐκτελέσῃ, ἐὰν τρώγῃ κυάμους, ὄπτινες εἶναι τροφή ἔχουσα ἀφθονωτέραν ποσότητα ἀζώτου καὶ παράγουσα πολὺ πλείονας σάρκας, ἢ ὕσας γεννᾶ ἢ συνήθης αὐτῶν τροφή, ἢ βρώμη.

Ἡ ἀλήθεια αὕτη ἀποδεικνύεται ὡς τοιαύτη καὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις. Οἱ ἀθληταὶ ἅπαντες τρέφονται καλῶς. Ὁ μέγας τῆς ἀρχαιότητος ἀθλητῆς Μίλων ὁ Κροτωνιάτης οὐ μόνον ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἐπι τῶν ὤμων βοῦν τετραετῆ, ἀλλὰ καὶ νὰ τρώγῃ αὐτόν, ὡς ἐπραξέ κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας θαυμασθεῖς ἐπ' ἀμφοτέροις παρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἀγγλοὶ ἐργάται εἰς κατασκευὴν σιδηροδρόμων προτιμῶνται ὑπὸ τῶν ἐργολάβων ἄλλων ἐργατῶν τῆς Εὐρώπης ὡς ὄντες ἐργατικώτεροι, ὅπερ προέρχεται ἐκ τούτου, διότι οὗτοι τρώγουσι ἀφθονώτερον κρέας. Ἀπεδείχθη δὲ ὅτι καὶ ἄλλοι ἐργάται καθίστανται μᾶλλον καρτεριοί, ἐὰν διαίτωνται καλλι-

τερον, δηλ. ἐὰν ζῶσι πρῶγοντες κρέας. Τοῦτο δὲ δύναται τις νὰ δοκιμάσῃ καὶ ἐφ' ἑαυτοῦ, ἀπεχόμενος ἐπὶ τινὰς ἐβδομάδας τῆς κρεοφαγίας, ὅτε θὰ αἰσθανθῇ τὰς δυνάμεις του ἐλαττωμέναις καὶ τὴν ἐργατικότητά του μετριαζομένην.

Ταῦτα πάντα πείθουσιν ἡμᾶς περὶ τῆς τροφῆς τῶν παιδίων, ὅτι αὕτη πρέπει νὰ εἶναι λίαν θρεπτική, ἵνα σχηματισθῇ ὁ ὄργανισμὸς αὐτῶν συμπαγῆς, ἵνα διατηρηθῇ καὶ προαχθῇ ἡ φιλοπονία αὐτῶν. Οἱ μὴ παραδεχόμενοι τὴν γνώμην ταύτην γίνονται παραίτιοι καταστροφῆς καὶ τῆς σωματικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς τῶν παιδίων ἀναπτύξεως καὶ συντελοῦσιν νὰ μορφώσωσιν ἀνθρώπους ἀνικάνους νὰ ὑποστῶσι τοὺς ἀγῶνας τῆς ζωῆς.

Η ΑΛΗΘΗΣ ΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΕΩΣ

Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐπικρατεῖ παρ' ἡμῖν ἡ πλημμελεστάτη γνώμη ὅτι ἐκεῖνο τὸ σχολεῖον εἶναι τὸ ἀριστον, οὐ οἱ μαθηταὶ ἐπίστανται πολλὰς γνώσεις, ἀδιάφορον δὲ πῶς ἔμαθον ταύτας· διότι φρονοῦσι ὅτι αἱ γνώσεις τοῦτ' αὐτὸ εἶναι καὶ δύναμις καὶ τὸ ποσὸν τῆς ὕλης τῶν μαθημάτων, ἀ διήλθον οἱ μαθηταὶ, εἶναι ὁ ἀληθὴς γνώμων τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως αὐτῶν.

Ἡ γνώμη αὕτη δὲν μετεβλήθη καὶ μὲ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς νέας παιδαγωγικῆς. Καὶ νῦν ὅλος ὁ κόσμος ζητεῖ παρὰ τῶν μαθητῶν γνώσεις, ἐπιθεωρηταί, γονεῖς, κοινωνία πάντες τέλος θέλουσι γνώσεις.

Καὶ οἱ μὲν παλαιοὶ διδάσκαλοι εἰργάζοντο καὶ ἐργάζονται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον δίδοντες εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ ἀποστηθίσωσι βιβλία. Παρ' αὐτοῖς ἀποστήθισις μαθημάτων εἶναι ἡ ἀποθησαύρισις γνώσεων καὶ τὸ πρᾶγμα ἐνταῦθα βλίνει κάλλιστα, χωρὶς νὰ κοπιᾷ πολὺ καὶ ὁ διδάσκαλος, ὅστις τὸ πολὺ δύναται νὰ σημειώσῃ διὰ μολυβδίου τὰ ἀπομνημονευτέα τεμάχια καὶ νὰ ἐξετάζῃ τοὺς μαθητὰς, κατὰ πόσον δύνανται ἀπροσκόπτως νὰ λέγωσιν ταῦτα ἀπὸ στήθους. Παρὰ τοῖς νέοις ὅμως διδασκάλοις παρατηρεῖται μεγάλη ἐν τούτῳ πρόδοσις. Κατ' αὐτοὺς ἀποστήθισις δὲν εἶνε γνώσις. Ἡ γνώσις ὑποθέτει τὴν κατανόησιν τοῦ μαθήματος κατὰ πρῶτον λόγον καὶ κατὰ δεύτερον τὴν μονιμοποίησιν, τὴν ἐντύπωσιν αὐτοῦ. Ὡστε ἐν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν διακρίνονται δύο οὐσιώδεις ἐργασίαι ἡ προσφορά τῶν γνώσεων καὶ ἡ μονιμοποίησις αὐτῶν. Εἶναι δὲ ἀλήθεια ἀπὸ τοῦ Πεσταλότζη πλέον γνωστῆ ὅτι ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ γίνηται συγκεκριμένως, αὕτη πρέπει νὰ εἶναι ἐποπτική, καὶ τὴν ἀρχὴν ταύτην τηροῦσιν εὐλαβῶς οἱ διδάσκαλοι διευκολύνοντες οὕτω καὶ τὴν μονιμοποίησιν τῶν γνώσεων· διότι ἡ διατήρησις αὐτῶν ἐν τῇ διανοίᾳ ὑποθέτει ἐνάργειαν αὐτῶν, τοιαύτην δὲ ἔχουσι πάντως αἱ γνώσεις αἱ αἰσθηταί, αἱ γνώσεις, ἅς ἐλάβομεν διὰ τῆς ὀψως μάλιστα ἡμῶν. Ἀφοῦ δὲ

οἱ μαθηταὶ διδαχθῶσι συγκεκριμένως τὰς γνώσεις, ἀσκοῦνται κατόπιν νὰ ἐπαναλαμβάνωσιν αὐτὰς κατὰ τινὰ τάξιν καὶ οὕτω λήγει καὶ τὸ δεύτερον στάδιον καὶ ὁ διδάσκαλος εἰσέρχεται εἰς ἄλλο μάθημα, ἵνα διδάξῃ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἄλλας γνώσεις. Οἱ μαθηταὶ κατορθοῦσιν οὕτω νὰ ἀθροίζωσι πλῆθος γνώσεων, ἵνα ἐπαναλέγωσιν αὐτὰς ἐρωτώμενοι καὶ νὰ θεωρῆται ὅτι ἔχουσιν οὕτω μόρφωσιν, διότι νομίζει ὁ κόσμος ὅτι μόρφωσις εἶναι αἱ γνώσεις. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι χονδρὰ πλάνη, ὡς πλάνη ἐπίσης εἶναι νὰ νομίζωσιν ὅτι αἱ τοιαῦται γνώσεις αἱ μὴ συνδεόμεναι μὲ πρακτικὰς ἀσκήσεις, δύνανται νὰ διαμένωσιν διαρκῶς εἰς τὴν μνήμην τοῦ μαθητοῦ. Βεβαίως κατὰ τὸν χρόνον τῆς μαθητείας, ὅτε γίνονται συχναὶ τῶν μαθημάτων ἐπαναλήψεις, κατὰ τὸν χρόνον τῶν ἐξετάσεων, ἐὰν μάλιστα αὐταὶ εἶναι καλῶς παρεσκευασμέναι, δὲν φαίνεται ἐπαισθητῶς πολὺ ὁ ἐξαφανισμὸς τῶν γνώσεων, καταφανέστατον δὲ γίνεται τὸ πρᾶγμα ὅμως μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῶν μαθητῶν ἐκ τοῦ σχολείου, ὡς πᾶς τις δύναται νὰ ἴδῃ τοῦτο, ἐὰν θέλῃ νὰ ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμούς του. Ἐκ τῆς ἀστρογειτονος ταύτης πυργοποιίας συνήθως δὲν ἀπομένει ἄλλο τι ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἢ σωρὸς ἐρειπίων.

Ἡ μάθησις εἶναι ἐργασία τῆς ψυχῆς, ἥτις μόνον ὅταν γίνηται κατὰ φυσικοὺς νόμους αὐξάνει τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου. Διατρέχει δὲ πᾶσα μάθησις δύο κύρια στάδια, τὸ τῆς προσλήψεως καὶ ἀφαιρέσεως. Δῆλον ὅτι πρῶτον πρέπει νὰ προσενεχθῇ εἰς τὸν μαθητὴν ὕλη τις συγκεκριμένη πρὸς μάθησιν ἐκ τῶν διαφόρων μαθημάτων οἷον τῆς ἱστορίας, τῆς φυσικῆς ἱστορίας, τῆς γλώσσης κλπ. καὶ τὴν ὕλην ταύτην πρέπει νὰ προσλάβῃ καὶ ἰδιοποιηθῇ ὁ μαθητὴς. Δεύτερον δὲ πρέπει τὰς γνώσεις ταύτας διὰ τῆς ἐπεξεργασίας αὐτῶν νὰ μεταποιήσῃ αὐτὸς ὁ μαθητὴς εἰς λογικὰς ἐννοίας. Διότι μόνον ὡς ἐννοιαὶ αἱ γνώσεις ἡμῶν ἔχουσι τὴν καθαρότητα καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐπιδρῶσιν καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν βούλησιν. Καὶ τὰ ζῶα ἔχουσιν ἀντιλήψεις καὶ αἰσθησίν, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ ἀπαλλαγῶσι τοῦ κράτους τῶν ὁρμῶν αὐτῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, διότι αἱ παραστάσεις τῶν αὐτῶν δὲν δύνανται διὰ τῆς περαιτέρω νοητικῆς ἐπεξεργασίας νὰ γίνωσιν ἐννοιαί, καὶ ὡς τοιαῦται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἐλατήριον τῆς θελήσεως. Καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει ὁ ἀνθρώπος τῶν ζώων, ὅτι ὁ πρῶτος ἀνυψοῦται διὰ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν παραστάσεων, εἰς ἐννοίας γενικὰς, αἰτινες εἶναι ὁ ὁδηγὸς αὐτοῦ εἰς τὸ κρίνειν, συλλογίζεσθαι, πράττειν.

Ἀφ' οὗ οὕτω κατεδείχθη ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ σπουδαιότης τῆς ἐπεξεργασίας τῶν γνώσεων, γεννᾶται τὸ ζήτημα, ἂν δὲν δύναται νὰ γίνῃ τὸ πρᾶγμα ἀπλοῦστερον, τὸ ἐξαγόμενον τοῦτο τῆς ἐπεξεργασίας νὰ ἀνακοινῶμεν εἰς τοὺς μαθητὰς ὑπὸ τὸν τύπον ὀρισμῶν, κανόνων, ἀξιομάτων, γνωμῶν κλπ. Δυστυχῶς τοιαῦται γνώμαι ὑφίστανται ἀκόμη πρὸς βλά-

βην τῆς ἀληθοῦς παιδείσεως. Τὰς ἐννοίας του πρέπει μόνον νὰ σχηματισθῇ ὁ ἀνθρώπος, διότι μόνον τότε αἱ ἐννοιαὶ αὐταὶ εἶναι ζῶσαι. Ὡς ὁ ὄργανισμὸς τοῦ σώματος διὰ νὰ τραφῇ πρέπει νὰ ἐπεξεργασθῇ αὐτὸς τὴν τροφήν, οἷον νὰ μασήσῃ αὐτήν, νὰ καταπίῃ, νὰ πέψῃ ἐν τῷ στομάχῳ, νὰ διοχετεύσῃ εἰς τὰ λεμφοφόρα ἀγγεῖα, νὰ μεταφέρῃ εἰς τοὺς πνεύμονας, νὰ ἐπαναφέρῃ μεταβεβλημένην εἰς καθαρὸν αἷμα εἰς τὴν καρδίαν καὶ ἐκείθεν διὰ τῶν ἀρτηριῶν νὰ μεταφέρῃ εἰς τὸ σῶμα πανταχοῦ, οὕτω καὶ ὁ ὄργανισμὸς τῆς ψυχῆς, ἵνα αὐξηθῇ καὶ ζῆσῃ πρέπει νὰ ἐργασθῇ μόνος οἷον νὰ προσλάβῃ διὰ τῶν αἰσθητηρίων τὰς πρώτας περὶ τῶν πραγμάτων ἀντιλήψεις, ταύτας νὰ συγκρίνῃ πρὸς ἄλλας καὶ ἐκ τῆς συγκρίσεως δι' ἀφαιρέσεως νὰ διατηρήσῃ τὰ κοινὰ εἰς πολλὰς ἀντιλήψεις γνωρίσματα καὶ ταῦτα νὰ ἐνώσῃ εἰς ἐννοίας, καὶ ἐκ τῶν ἐννοιῶν τούτων πάλιν διὰ περαιτέρω ἐπεξεργασίας καὶ συσχετίσεως αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας νὰ ἀποτελέσῃ ἐννοίας ἐχούσας καθολικὸν κῦρος. Καὶ τοῦτο ῥητέον οὐ μόνον περὶ τῶν θεωρητικῶν ἐννοιῶν ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἠθικῶν. Ἡ ἐντολὴ ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡσεαυτὸν! εἶναι νεκρά, ἐὰν δὲν προέκυψεν ἐκ πολλῶν διηγημάτων οἷον τοῦ ἐλεήμονος Σαμαρείτου, τοῦ Ἰησοῦ τοῦ κινδυνεύσαντος πολλὰς χάριν τῶν ἀνθρώπων, τῶν παρὰ Μετὰ Γεροστάθη Τόμ. Β. σελ. 69 κ. εἰ διηγημάτων οἷον τοῦ χωρικοῦ τοῦ ἐπογομασθέντος Σωτῆρος, τοῦ αὐτοκράτορος Ἰβάν κλπ. Καὶ ὁ ψυχολογικὸς λόγος ἐνταῦθα εἶναι ὅτι τὸ συγκεκριμένον κηλεῖ ἡμᾶς σφοδρότερον ἢ τὸ ἀφρημένον καὶ ὅτι μόνον τὸ ἔχον ὡς βάσιν τοιαύτην ζῶσαν ἱστορίαν γενικὸν πρόσταγμα δύναται νὰ ἀποβῇ δύναμις κινητικὴ καὶ πρὸς νόησιν καὶ πρὸς πράξιν.

Ἐκ τῶν ἐξηγημάτων ἐξάγεται ὅτι πᾶσα παιδαγωγικὴ διδασκαλία ἔχει διττόν τι νὰ ἐκτελέσῃ ἐν παντὶ μαθηματικῷ. 1. Νὰ μεταδώσῃ γνώσεις συγκεκριμένας καὶ 2. Νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῶν γνώσεων τούτων τὸ ἐν αὐτοῖς ὑπάρχον ἔγκυρον καθόλου. Καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον στάδιον προσάγεται τοῖς μαθηταῖς τὸ ὕλικόν, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον γίνεται τοῦ ὕλικου τούτου ἐπεξεργασία πρὸς παραγωγήν λεπτοτέρων πνευματικῶν πραιόντων οἷον ἐννοιῶν, κανόνων, νόμων, ἀρχῶν, ἀξιομάτων, ἅπερ εἶναι οἱ φορεῖς σύμπαντος τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν βίου. Καὶ τὸ μὲν ὕλικόν τοῦτο ἐν ἐκάστῳ μαθηματικῷ πρέπει νὰ προσφέρῃ μὲν ὁ διδάσκαλος, ἀλλὰ νὰ ἀντιληφθῇ, νὰ ἰδιοποιηθῇ ὁ μαθητὴς. Τὴν ἐπεξεργασίαν ὅμως τοῦ ὕλικου τούτου εἰς ἐννοίας πρέπει νὰ ἐκτελέσῃ ὁ μαθητὴς χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ διδασκάλου, ὅστις φροντίζει νὰ προφυλάττῃ αὐτὸν ἀπὸ πλαναῶν, νὰ ὑποδεικνύῃ αὐτῷ τὴν ὁδὸν τὴν ὀρθὴν τὴν ἀγούσαν εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐξευρεθῶσιν αἱ γενικαὶ ἐννοιαὶ αἱ ἐνυπάρχουσαι ἐν τῷ διδαχθέντι μαθηματικῷ δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ἡ διδασκαλία ἀκόμη ὡς λήξασα.

Ὁ μαθητὴς πρέπει ἤδη νὰ δεῖξῃ τρανὰ δείγματα ὅτι κατενόησε τὸ πρᾶγμα, καὶ ὅτι δύναται τῶν νέων ἐννοιῶν, ἅς ἀπέκτησεν ἤδη, νὰ κάμῃ αἰποτε ὀρθὴν χρῆσιν. Καὶ διὰ τούτο πρὸς τοῖς δύο ἀνωτέροις σταδίοις τῆς διδασκαλίας προστίθεται καὶ τρίτον στάδιον τῆς ἐφαρμογῆς, δι' ἧς αἱ ἐννοιαὶ μονιμοποιοῦνται καλλίτερον καὶ καθαίρονται, λαμβάνουσι δὲ καὶ τὴν προσήκουσαν εὐκινήσιαν, ἐκ τῆς θεωρίας νὰ μεταπηδῶσιν εἰς τὴν πράξιν. Καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀσκεῖ δύναμιν μεγάλην εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ διεγείρει αὐτῷ τὴν αἴσθησιν οὐ μόνον τοῦ εἰδέναι, ἀλλὰ καὶ τοῦ πράττειν.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἐκτεθεισάν ταύτην θεωρίαν νομίζομεν ὅτι πᾶν μάθημα οἰοδῆποτε ἐν τῷ σχολεῖῳ πρέπει νὰ διατρέχῃ τρία στάδια, ἅπερ δύναμεθα νὰ καλέσωμεν διδασκαλίαν, ἐπεξεργασίαν, ἐφαρμογὴν. Ὁ Ἐρβάρτος καὶ ὁ Τσίλλεροσ δέχονται τέσσαρας βαθμίδας, αἵτινες καλοῦνται παρ' αὐτῶν ὡς ἐξῆς: 1. Βαθμὶς τῆς σαφηνείας (ἀνάλυσις, σύνθεσις) 2. Βαθμὶς τοῦ συνδυασμοῦ 8. Βαθμὶς τοῦ συστήματος 4. Βαθμὶς τῆς μεθόδου. Ὁ Ράϊννοσ δέχεται πέντε, αἵτινες καλοῦνται παρ' αὐτοῦ 1. Προπαρασκευή 2. Προσφορά 3. Σύνδεσμος 4. Περίληψιν 5. Ἐφαρμογὴν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς σταδίοις τούτων βλέπομεν ἀκριβῶς τὴν ἐργασίαν ἐκείνην γινομένην, ἣν ἡμεῖς περιελάβομεν ἐν τοῖς τρισὶ σταδίοις.

Ο ΣΕΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΛΙΣΣΑΒΩΝΟΣ

ΤΟΥ 1755 1)

(Συνέχεια καὶ τέλος).

Ἐν τοιαύτῃ θέσει εὐρισκόμενος τώρα δὲν ἤξευρον ποῦ νὰ τραπῶ. Διότι ἂν ἔμενον, ὅπου ἤμην, ἐκινδυνεύον νὰ πάθω ὑπὸ τῆς θαλάσσης· ἂν δὲ ἐμακρυνόμην διὰ τῆς ὄχθης καὶ ἠρχόμην εἰς τὴν πόλιν, θὰ μὲ ἀνέμενε βέβαιος ὄλεθροσ ἐκ τῶν οἰκιῶν. Τέλος ἀπεφάσισα νὰ μεταβῶ εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον, τὸ ὅποιον ὡς χαμηλὸν καὶ στερεώτατον κτίριον δὲν εἶχε βλαφθῇ πολὺ ἐκτός τινων δωμάτων τῶν πρὸς τὸν ποταμόν. Οἱ στρατιῶται οἱ καθ' ἡμέραν ἐκεῖ τασσόμενοι πρὸς φυλακὴν, εἶχον πάντες λειποτακτικὴν, μόνος δ' ἀπέμενε ὁ ἀξιωματικὸς, υἱὸς ἐξ εὐγενοῦσ οἰκογενείας, ἡλικίας δέκα ἐπτὰ ἢ δέκα ὀκτὼ ἐτῶν, ὃν εὗρον ἰστάμενον παρὰ τὴν πύλην. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γῆ ἐξηκολούθει ἐτι τρέμουσα καὶ ἐκινδυνεύομεν ἐνταῦθα, διότι ἀπέχομεν μόνον εἰκοσι ἢ τριάκοντα πόδας ἀπὸ τῶν ἀπέναντι οἰκιῶν, αἵτινες ἀπασαὶ ἐσειόντο, ἡ δὲ πύλη ἦτο πλήρης καὶ αὐτὴ ὑδάτων, ἀνέβημεν ἀμφοτέροι εἰς λοφίσκον τινὰ πετρῶν καὶ χωμάτων. Ἐνταῦθα ἠρχίσασμεν πρὸς ἀλλήλους νὰ συνδιαλεγώμεθα καὶ ἐδήλωσα πρὸς αὐτὸν τὸν θαυμασμόν μου ὅτι νέος ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ δὲν εἰδείλια νὰ μένῃ ἐν τῇ θέσει τοῦ μόνου, ἀφ' οὗ πάντες οἱ ἄλλοι στρατιῶται εἰ-

χον λιποτακτήση. Πρὸς τοῦτο ἀπεκρίθη ὅτι καὶ ἂν ἔβλεπε τὴν γῆν ἀνοιγομένην, ἵνα τὸν καταπίη, δὲν ἤθελε ποτε καταδεχθῆναι νὰ ἐγκαταλίπη τὴν θέσιν του. Καὶ ἵνα μὴ πολυλογῶ, ἡ μεγαλοψυχία αὐτῆ τοῦ νεανίου διεφύλαξε τὸ νομισματοκοπεῖον ἀπὸ κλοπῆς, ἐν ᾧ ὑπῆρχον περὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια φλωρίων. Καὶ διαβεβαίω ἄνευ ὑπερβολῆς ὅτι οὐδέποτε εἶδον τοιαύτην ἀταραξίαν εἰς ἀνθρώπον καὶ εἰς μικροτέρους ἀκόμη κινδύνους. Μετὰ τοῦ εὐγενοῦς τούτου ἀξιοματικῆς διέμεινα ἐπὶ τέσσαρας ὥρας. Καὶ ἔνθεν μὲν ὁ ὑπέριμετρος φόβος καὶ ἡ ὑπερβολικὴ κόπωση, ἔνθεν δὲ καὶ ἡ νηστεία, διότι τὴν πρωΐαν δὲν εἶχον φάγη τίποτε, μὲ εἶχον φοβερὰ ἐξασθενήση. Ἀλλὰ ταῦτα πρὸς οὐδὲν ἐλογίζομαι. Ἐν δὲ μεγάλως κατέβληθε τὴν ψυχὴν μου, ἡ τύχη φίλου μου στενοῦ, ὃν εἶχον καλέσῃ νὰ ἔλθῃ παρ' ἐμοὶ τὴν πρωΐαν διὰ νὰ ἀριστήσωμεν ἡμῶν καὶ ὅστις κατοικῶν εἰς τὸν ἀνώτατον ὄροφον οἰκίας ὑψηλοτάτης κειμένης ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως, μὴ ἐννοῶν δὲ καὶ τὴν γλώσσαν τὴν Πορτογαλικὴν, μὲντοιμασθὲν ἀπέλωτο. Ἡ πρὸς τὸν φίλον μου τοῦτον μεταβῶ ἐκεῖ, ἵνα ἴδω τί ἀπέγεινε. Ὅθεν καὶ ἀποχαιρετήσας τὸν ἀξιοματικὸν ἀπῆλθον.

Μὴ τολμῶν δὲ καὶ πάλιν νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν αὐτὴν στενὴν ὁδὸν, τὴν ὁποίαν κατὰ Θεοῦ εὐδοκίαν εἶχον πρότερον ἀσφαλῶς διέλθῃ, ἐπανῆλθον εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ὅστις ἐφαίνετο τῶρα ὀλιγώτερον τετραγαμῆτος. Καὶ τὴν ὁδὸν ταύτην τὴν παρόχθιον ἀκόλουθῶν ἐφθασα ἔμπροσθεν τοῦ Ἱβρανδικοῦ μοναστηρίου τοῦ ἀγίου Σώματος, τὸ ὁποῖον κρημισθὲν εἶχε καταχῶσῃ μέγα πλῆθος τῶν ἐκκλησιαζομένων ὡς καὶ τινος τῶν ἱερομονάχων. Οἱ διασωθέντες ἴσταντο εἰς τὴν ἔξω τοῦ μοναστηρίου πλατείαν μὲ κατηφῆς ὄψεις βλέποντες τοὺς σωρούς τῶν ἐρειπίων. Ἐντεῦθεν κατηυθύνθη πρὸς τὰ ἀνάκτορα. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμην νὰ διέλθω τὰ ἐρείπια τοῦ θεάτρου, κτιρίου στερεοτάτου καὶ μεγαλοπρεπεστάτου, ὅπερ ἀρτίως εἶχε περατωθῆ. Καὶ μετὰ πολλὰς ταλαιπωρίας κατάρθωσα τέλος νὰ φθάσω εἰς τὴν πλατείαν τῶν ἀνακτόρων, ἃ εἶδον πάντα κατεστραμμένα, ὥστε ἂν ἦτο ἐκεῖ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια, πάντως θὰ ἀπώλυτο. Τῆς πλατείας ταύτης τὴν μὲν μίαν πλευρὰν κατεῖχεν ὁ ναὸς τῆς μητροπόλεως, πρὸς ὃν ἐσύχναζε καὶ ὁ βασιλεὺς· ἐπὶ δὲ τῆς ἄλλης πλευρᾶς ἔκειτο κτίριον μεγαλοπρεπέστατον, ἀτελείωτον εἰσέτι. Καὶ τοῦ μὲν ναοῦ εἶχε καταπίση ἡ στέγη καὶ μέρος τῶν ἔμπροσθεν τοίχων, τὸ δὲ ἄλλο οἰκοδόμημα, εἰ καὶ ἦτο λίαν στερεόν, εἶχεν ὄλον κλονισθῆ καὶ πολλοὶ μὲν λίθοι εἶχον ἀπ' αὐτοῦ καταπίση, πολλοὶ δὲ ῥωγαὶ ἐγένοντο τῶν τοίχων. Ἡ πλατεία ἦτο πλήρης ἀμαξῶν, ἵππων, ἡμιόνων, ἃ πάντα ἦσαν ἐνταῦθα ἐγκαταλελειμμένα. Οἱ εὐγενεῖς καὶ ὁ κληρικός, οἱ τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν ἀκροαζόμενοι εὐθὺς ὡς ἤρχισε ὁ σεισμὸς ἐφυγον τάχιστα, ὅπου ὠδήγη

ἐκαστον ὁ φόβος, ἀφήσαντες τὰ πολυτίμα σκευῆ τῶν ναῶν εἰς τὴν ἀυθαίρεσίαν τοῦ τυχόντος. Θλίψιν δὲ μοὶ ἐπροξένησαν καὶ τὰ ταλαιπώρα ζῶα, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ὅτι ἠσθάνοντο τὴν σκληρὰν αὐτῶν τύχην. Τινὰ τούτων ἦσαν πεφανευμένα, ἄλλα δὲ τετραυματισμένα, τὰ πολλὰ ὁμως ἀβλαβῆ μείναντα ἀρέθησαν ἐκεῖ νὰ λιμοκτονηθῶσι.

Ἐκ τῆς πλατείας ταύτης μακρὰ, ἀνηφορικὴ ὁδὸς ἔφερον εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ φίλου μου. Πῶς δὲ νὰ περιγράψω τὰς νέας φρικώδεις σκηνας, ὅσας ἐνταῦθα εἶδον. Δὲν ἀπῆντησα ἀνθρώπον καθ' ὁδόν, ὅστις νὰ μὴ μοὶ ἐβρῆναι τὸν θάνατον στενῶν συγγενῶν ἢ καλῶν φίλων ἢ τὴν ἀπώλειαν ὅλης αὐτοῦ τῆς περιουσίας. Εἰς πᾶν μου βῆμα προσέκρουον εἰς ἀνθρώπον νεκρὸν ἢ ἀποθνήσκοντα. Ἐνιαχοῦ ἔκειντο ἀμαξᾶι συντετριμμένα μετὰ τῶν κυρίων, τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀμαξηλατῶν πάντων νεκρῶν. Καὶ ἐνταῦθα μὲν μητέρες ἔχουσιν ἐν ταῖς ἀγκάλαις νήπια, ἐκεῖ δὲ δέσποιναι πλουσιῶς ἐνδεδυμένα, ἱερεῖς, μοναχοί, ἔμποροι, χειροτέχναι, πάντες νεκροὶ ἢ ἡμιθανεῖς. Καὶ ἄλλων μὲν ἦσαν τὰ σκέλη ἢ τὰ νῶτα τεθραυσμένα, ἄλλοι δὲ ἔκειντο κάτω μεγάλων λίθων κερωσμένοι, καὶ ἐπικαλούμενο μάτην τῶν παρερχομένων τὸν ἔλεον.

Ἐφθασα τέλος ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας, ἔνθα κατέκειτο ὁ φίλος μου. Ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὡς καὶ πᾶσαι αἱ παρακείμεναι ἔκειντο εἰς σωρὸν ἐρειπίων μεταβληθεῖσαι καὶ οὐδὲν ἠδυνάμην ἀπὸ τοῦ φίλου μου νὰ μάθω. Σφόδρα τεθλιμμένος ἀπῆλθον ἐκ τῆς πόλεως κατευθυνθεὶς εἰς ξενοδοχεῖον. Ἀγγλοῦ τινος, ὅπερ κεῖται ἡμισυ μίλιον μακρὰν τῆς πόλεως. Ἐνταῦθα μετὰ πολλὰς ταλαιπωρίας ἐφθασα ὑγιῆς καὶ διαμείνω ἀκόμη μετὰ πολλῶν ἄλλων ὁμοφύλων μου ὡς καὶ Πορτογάλων ἐν ἀθήρῳ καταστάσει, κατὰ γῆς κοιμώμενος καὶ ἐν ὑπαιθρῷ, καλυπτόμενος τὴν νύκτα μὲ κάλυμμα τι, ἵνα προφυλάττωμαι ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τοῦ ἀέρος, ὅστις κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον εἶναι ὀξύτατος καὶ διαπεραστικώτατος.

Ἴσως νομίζεις, φίλε μου, περατωθεῖσαν ἐνταῦθα τὴν βαρυσύμφορον ταύτην ὑπόθεσιν. Ἀλλὰ φεῦ! τὰ δεινὰ τῆς πρώτης Νοεμβρίου εἶναι ἀτελεῖτητα. Ἄμα δὲ ἐπῆλθεν ἡ νύξ, καὶ ἄλλο θέαμα παρῆσθη ἐνώπιόν μας, ἐπίσης φρικώδες ὡς τὰ περιγραφέντα. Φλόγες ἐξερράγησαν πανταχοῦ τῆς πόλεως τόσον λαμπραί, ὥστε ἠδυνάμην ἐν τῷ φωτὶ αὐτῶν νὰ ἀναγινώσκω. Δὲν λέγω ὑπερβολὴν διισχυριζόμενος ὅτι ἡ πόλις ἐν τῷ ἅμα ἀνέπεμψε μεγάλην φλόγαν καὶ ἡ πυρκαϊὰ διήρκεσεν ἀκωλύτως ἐπὶ ἐξ ὀλοκλήρους ἡμέρας.

Τὸ πῦρ τοῦτο κατέτρωγεν ὅτι ὁ σεισμὸς εἶχεν ἐγκαταλίπη. Πάντες δὲ ἦσαν ποσοῦτον ἄθυμοι καὶ πεφοβισμένοι, ὥστε ἐλάχιστοι ἐτόλμων νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ διασώσωσι μέρος τῆς περιουσίας των. Καὶ πάντες εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὰς φλόγας ἐστραμμένας καὶ ἴσταντο βλέποντες περιλυποὶ καὶ μετ' ἄκρας σιωπῆς, ἣν διέκοπτον μό-

νὸν αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ ὀδυρμοὶ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων, ἐπικαλούμενῶν τοὺς ἀγίους καὶ τοὺς ἀγγέλους, ὅσους ἤρχισε νὰ τρέμῃ ἡ γῆ. Τοῦτο δὲ τοσοῦτον συχνὰ ἐγένετο τὴν πρώτην νύκτα, ὥστε δὲν παρήρκετο τέταρτον τῆς ὥρας, χωρὶς νὰ γίνῃ μικρὸς ἡμέτερος σεισμὸς. Ἡ δὲ πυρκαϊὰ προῆλθεν οὐχὶ ἐξ ὑπογείου ἐκρήξεως, ὡς εἶπόν τινες, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐξῆς αἰτίων. Τῇ 1 Νοεμβρίου τελοῦσιν οἱ Πορτογάλλοι τὴν ἐορτὴν τῶν Ἁγίων Πάντων. Καὶ εἰς πάντα ναὸν καὶ εἰς πᾶν παρεκκλήσιον ἦσαν πάμπόλλα κηρία καὶ λαμπάδες ἀνημμένα. Ὅτε δὲ ἐγένετο ὁ σεισμὸς, τὸ πῦρ ἐκ τούτων μετεδόθη εἰς τὰ παραπετάσματα καὶ εἰς τὰς σάνιδας τὰς καταπεσούσας καὶ ἐντεῦθεν ἤρχισεν ἡ πυρκαϊὰ τῆς πόλεως. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μαγειρείων, τὰ ὁποῖα ἀφήκασι οἱ ἀνθρώποι μὲ ἀνημμένον πῦρ καὶ ἐφυγον, μετεδόθη τὸ πῦρ τῶν κρημισθειῶν οἰκιῶν καὶ εἰς τὴν ὄλην οἰκίαν ὡς καὶ εἰς τὰς παρακείμενας.

Ἀλλ' ὡς νὰ μὴ ἤρκεον τὰ δύο ταῦτα αἴτια, ἵνα κατ' ἡ πόλιν, τὴν ὁποίαν ἄνευ προσκόμματος τινος τῶν ἀνθρώπων ἐνέμετο τὸ πῦρ, ἐνεφανίσθη καὶ τρίτον κακόν, ὅπερ θὰ ἦτο ἀπίστευτον, ἂν δὲν ἦτο μεμάρτυρημένον ὑπὸ πάντων. Συμμορία τις δηλαδὴ κακούργων, οἵτινες ἐξῆλθον τῶν φυλακῶν, καταπεσόντος τοῦ τοίχου αὐτῶν κατὰ τὸν πρῶτον σεισμὸν, ἐνησχολεῖτο νὰ πυρπολῶσι τὰ κτίρια, ὅσα ἐφαίνοντο ὅτι ἐμελλον κατὰ πάσαν πιθανότητα νὰ σωθῶσι. Τὶ παρεκίνησεν αὐτοὺς εἰς τὸ διαβολικὸν αὐτὸ ἔργον; Δὲν δύναμαι νὰ μαντεύσω, ἴσως νὰ ἤθελον διὰ τούτου νὰ αὐξήσωσι τὴν φρικὴν καὶ τὴν σύγχυσιν καὶ οὕτως νὰ λάβωσι καιρὸν νὰ κλέπτωσιν ἀσφαλῶς. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ματαίωπονία· διότι ὀλοκλήρος ἡ πόλις ἦτο ἐγκαταλελειμμένη, πρὶν ἀκόμη ἐπέλθῃ ἡ νύξ καὶ νομίζω ὅτι οὐδεὶς ἄλλος εὐρίσκετο ἐν αὐτῇ, πλὴν τῶν ἐξωλεστάτων κακούργων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ὁμοίων αὐτοῖς. Ὅθεν ἀκινδύνως ἠδυνάμην νὰ διαρπάξωσι τὴν πόλιν. Ἴσως νὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι λόγοι πλὴν τῆς διαρπαγῆς. Τοῦλάχιστον εἰς τῶν συλληθέντων ἐμπρηστῶν (λέγουσιν ὅτι ἦτο Μικριτανὸς καταδεδικασμένος εἰς τὸ κάτεργον) ὠμολόγησεν ἐπὶ τῆς ἀγχόνης ὅτι αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ ἔβαλε πῦρ εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐσεμνύετο ἐπὶ τούτῳ, δὲν ἀπέκρυπτε δὲ τὴν χαρὰν του ὅτι ἀπέθνησκεν ἡσυχος ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι ἔκαυσε τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν. Πᾶσαι αὐταὶ αἱ πυρκαϊαὶ ἐκ διαφόρων λόγων προελθοῦσαι συνετέλεσαν ἐντός ὀλίγου χρόνου νὰ ἀποτερφώσωσι τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀφανίσωσιν ὅτι καλὸν καὶ μεγαλοπρεπὲς εἶχεν ἀπομείνη ἐκ τῆς μανίας τῶν σεισμῶν ὄρθιον ἢ ἀκέραιον.

Παρατηρήθη δὲ ἐν ταῖς οἰκοδομαῖς ὅτι αἱ στερεώταται κατέπιπτον κατὰ πρῶτον. Οἱ δὲ ναοί, τὰ μαγαστήρια, τὰ ἀνάκτορα, τὰ δημόσια καταστήματα, αἱ ἀπειράριθμοι ἰδιωτικαὶ οἰκίαι πάντα ἢ κατεκρημνίσθησαν ἢ τοσοῦτον δεινῶς ἐσεισθήσαν, ὥστε δὲν ἦτο ἀσφαλῆς οὐδὲ νὰ παρέλθῃ τις πλησίον αὐτῶν.

Ὅλος δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων, συμπεριλαμβανομένων καὶ ἐκείνων, ὅσοι ἐκάησαν ἢ ἐφονεύθησαν ἀνασκάπτοντες τὰ ἐρείπια ὑποτίθεται κατὰ τὸν ἐλάχιστον ὑπολογισμὸν ὡς ὑπερβαίνων τὰς ἐξήκοντα χιλιάδας. Εἰ καὶ ἡ ζημία ὡς πρὸς τὰ λοιπὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπολογισθῇ, ἐν τούτοις δύναται τις νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν τῆς συμφορᾶς, ἂν μάθῃ ὅτι ἡ ἐκτεταμένη καὶ βαθύπλουτος πόλις μετεβλήθη εἰς ἀπέραντον σωρὸν ἐρειπίων καὶ ὅτι μετὰ τὴν συμφορὰν αὐτὴν καὶ πτωχοὶ καὶ πλούσιοι εἶναι ἴσοι, ὅτι χιλιάδες οἰκογενειῶν, αἵτινες πρότερον ἔζων ἐν τρυφῇ καὶ πολυτελείᾳ, εἶναι ἐν τοῖς ἀγροῖς διεσκορπισμένοι, ἐστερημένοι τοῦ ἄρτου καὶ μηδένα ἔχουσαι νὰ συνδράμῃ αὐτάς.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἀφ' οὗ παρήλθεν ὁ πρῶτος φόβος, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ ἴδω, ἂν ἠδυνάμην νὰ ἀνεύρω τι ἐκ τῶν πραγμάτων μου ἐν τῇ κατοικίᾳ μου. Ἀλλὰ τοσοῦτον ἡ πυρκαϊὰ εἶχε παρκαρπώσῃ τὴν πόλιν, ὥστε δὲν ἠδυνάμην οὐδέ τὴν ὁδὸν νὰ ἀνεύρω, ἵνα φθάσω ἐκεῖ. Βουὰ ἐκ λίθων καὶ χωμάτων μὲ περιεκύκλων πανταχόθεν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψω ἄπρακτος ὀπίσω. Μετὰ τινος δὲ ἡμέρας εἰσῆλθον πάλιν εἰς τὴν πόλιν συμπαραλαβὼν καὶ τινος ἀχθοφόρους, οἵτινες πρὸ πολλοῦ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς πόλεως ὑπηρετοῦντες ἐγνώριζον καλῶς τὰς θέσεις οἴκων τινῶν. Διὰ τῆς βοηθείας αὐτῶν ἀνεκάλυψα τέλος τὴν κατοικίαν μου, ἣν εἶδον κρημισθεῖσαν καὶ παραανάλωμα τοῦ πυρός. Διὸ παρητήθη πάσης ἰδέας νὰ ἀναζητήσω τὰ πράγματά μου ὑπὸ τὰ ἐρείπια, ἀφ' οὗ μάλιστα ἔβλεπον ὅτι ὁ ἐξ αὐτῶν εἰσέτι ἀνερχόμενος καπνὸς δὲν θὰ εἶχεν ἀφήσῃ οὐδὲν ἐξ ἐκείνων, ἃ ἐγὼ μάλιστα ἐπόθουν νὰ διασώσω.

Καὶ κατὰ τὰς δύο μου ταύτας εἰς τὴν πόλιν εἰσόδους, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν πρώτην τοσαύτη δυσωδία ὑπῆρχεν ἐν τῇ πόλει ἐκ τῶν σωματῶν τῶν νεκρῶν, ὥστε μοὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ σταθῶ καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ λειποθυμήσω. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν εἰσόδον μου, εἰ καὶ τὸ κακὸν πῶς εἶχε μετριασθῇ, ἐν τούτοις τὸ μίasma μὲ προσέβαλε καὶ περιέπεσα εἰς δεινὸν πυρετόν. Καὶ ὑπὸ τοῦ παθήματος τούτου ἠναγκάσθη νὰ ἀποφεύγω τοῦ λοιποῦ τὰ μίσματα. Ἐμαθον ὁμως παρὰ φίλου μου καταβάντος ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὴν πόλιν ὅτι εὐρεν ἐν ταῖς ὁδοῖς πτώματα φρικώδως κατεσπαραγμένα ὑπὸ τῶν κυνῶν, ἄλλα ἡμίκαυστα, ἄλλα δὲ ὅλως ἀποτερφωμένα, εἰς τινα δὲ μέρη, μάλιστα δὲ παρὰ ταῖς θύρας τῶν ναῶν ἔκειντο πολυάριθμα πτώματα σωρηδὸν κείμενα τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου.

Ἴδου ἐξιστόρησα μετὰ πάσης ἀληθείας, εἰ καὶ ἀτελῶς, τὴν φρικώδη καταστροφὴν τῆς Λισσαβῶνος, ἣτις θὰ μὲν ἴσαι ζωηροτάτη ἐν τῇ διανοίᾳ μου. Πάντα τὰ χρήματα, ὅσα εἶχον παρ' ἐμοί, ἀπώλεσα καὶ ἐκ τῶν ἱματίων μου διέσωσα μόνον ὅσα φορῶ. Λίαν δὲ μὲ θλίβει ἡ ἀπώλεια τῶν χειρογράφων μου. Πρὸς ἐπαύξησιν δὲ τῆς δυστυχίας μου

καὶ οἱ φίλοι μου ἐκεῖνοι, πρὸς οὓς ἠδυναίμην νὰ προσδράμω εἰς τὴν ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν μου, εὐρίσκοντο εἰς τὴν αὐτὴν πρὸς ἐμὲ ἀθλίαν κατάστασιν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχων δὲν πρέπει νὰ παρπονῶμαι ἢ νὰ ἀπελπίζωμαι, τούταντίον μάλιστα μετὰ βαθυτάτης εὐγνωμοσύνης ὀφείλω νὰ προσπίπτω ἐνώπιον τοῦ Παντοκράτορος, ὅστις προφανῶς με διεφύλαξε ἐκ τοιούτων καὶ τηλικούτων κινδύνων. Ἐλπίζω δὲ ὅτι ἡ αὐτὴ ἀγαθὴ Πρόνοια θέλει καὶ τοῦ λοιποῦ με προστατεύη καὶ ὅτι θέλει με ἀπαλλάξῃ τάχιστα καὶ τῆς παρούσης στενοχωρίας.

Οἱ Ταμίαι καὶ οἱ Δημοδιδασκάλοι

Ἐχομεν ἐπιστολὴν δημοδιδασκάλου, οὗ καθυστεροῦνται μισθοὶ ἐπὶ τέσσαρας μῆνας καὶ ὅστις ἀναγκασθεὶς νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως εἰς τὸ ταμείον ὁδοιπορήσας 7 ὄλας ὥρας οὐ μόνον δὲν ἔλαβε τοὺς μισθοὺς αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐξυβρίσθη ὑπὸ τοῦ ταμίου καπηλικώτατα, καὶ ὡς νὰ μὴ ἤρχουν αἱ ὕβρεις τοῦ κ. ταμίου, προσετέθησαν εἰς ἐπίμετρον καὶ αἱ ὕβρεις τῆς εὐγενοῦς πενθερᾶς αὐτοῦ. Δὲν θέλομεν νὰ λυπήσωμεν τὸν ταμίαν καὶ διὰ τοῦτο παραλείπωμεν νὰ ἀναφέρωμεν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι πρέπει καὶ ὁ ταμίας καὶ πᾶς ὑπάλληλος τοῦ Κράτους εἴτε ἀνώτερος εἶναι εἴτε κατώτερος νὰ μὴ λησμονῶσιν οὐδέποτε ὅτι ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντος αὐτῶν ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ὑψηλὴν ἔννοιαν τῆς πολιτείας καὶ ὅτι διὰ τοῦτο πρέπει νὰ προσπαθῶσι νὰ ἀπομάθωσι παλαιὰς αὐτῶν ἔξεις καὶ λέξεις. Παρ' ἄλλοις ἔθνεσι ἤρχη μόνον τὸ γεγονός ὅτι ὁ ταμίας αὐθαιρέτως δὲν πληρώνει δεδουλευμένους μισθοὺς εἰς ὑπάλληλους τοῦ Κράτους, νὰ ἐπισύρῃ κατ' αὐτοῦ τὴν δικαίαν ἀγανάκτησιν τῶν προϊσταμένων ἀρχῶν καὶ τὴν αὐστηρὰν τιμωρίαν αὐτοῦ. Πολὺ δὲ αὐστηρότερον θὰ ἐτιμωρεῖτο ὑπάλληλος δημόσιος δι' ἀπρεπῆ διαγωγὴν πρὸς διδασκάλου τοῦ λαοῦ, ὃν τὸν μισθὸν προκαταβάλλει αὐτὸς ὁ λαὸς χάριν τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν τέκνων του, καὶ οὓς δὲν ἐπιτρέπεται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἐξευτελιζῶσι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι. Νομίζομεν δὲ καθήκον νὰ ἐπιστήσωμεν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο τὴν προσοχὴν τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ νὰ παρακαλέσωμεν αὐτὸν νὰ ὑπομνήσῃ δι' ἰδίας ἐγκυκλίου νὰ καταβάλλωσι τὰ ταμεία ἀνελλιπῶς καὶ ἀπροφασίστως τὸν μισθὸν τῶν διδασκάλων, νὰ παύσῃ δὲ ἡ κατὰ πολλοὺς τρόπους καὶ πρὸς διαφόρους σκοποὺς ἀσκουμένη κατ' αὐτῶν πίεσις. Ἡ μισθοδοσία τῶν διδασκάλων δὲν εἶναι ἐλεημοσύνη οὔτε τῆς πολιτείας οὔτε τῶν κυρίων ταμιῶν, ἀλλ' ἀποζημίωσις εὐτελεστάτη διὰ τοὺς ἀτρύτους κόπους, οὓς καταβάλλουσι πρὸς διδασκαλίαν τῶν παιδιῶν καὶ εἶναι ὄνειδος ὅτι εὐρίσκονται δημόσιοι ὑπάλληλοι δεικνύοντες τοιαύτην κατὰ τῶν διδασκάλων διαγωγὴν. Ἐπειδὴ δὲ νομίζομεν ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ προστατευθῶσι οἱ δημοδιδασκάλοι κατὰ τῆς αὐθαιρέσιος τῶν ταμιῶν

ἢ τῶν ἐκδιδόντων τὰ ἐντάλματα τῆς μισθοδοσίας αὐτῶν Εἰρηνοδικῶν παρακαλοῦμεν ἐνταῦθα πάντα διδασκάλου νὰ διαβιβάξῃ ὑμῖν ὀνομαστί τὰ ἔκτροπα ἔργα, ἂν γίνωνται τοιαῦτα, ἵνα καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ διὰ τῆς παρεμβάσεως τῶν ἀνωτέρων ἀρχῶν περισταλῇ ἡ αὐθαιρέσια καὶ ἀπολαμβάνωσι τὸ δίκαιόν των οἱ δημοδιδασκάλοι. Ἐχομεν ἀποφασιστὸν τὸ ζήτημα τοῦτο νὰ ἀναφέρωμεν μέχρι τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ βασιλέως ἡμῶν καὶ νὰ συντελέσωμεν διὰ πάντων τῶν μέσων νὰ παύσῃ ὁ ἐξευτελισμὸς πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους ὅστις εἶναι ἐξευτελισμὸς τοῦ Ἔθνους.

ΕΞΕΔΟΘΗ

Ἰωάννου Ἰακώβου Ρουσόφ Αἰμίλιος ἢ περὶ ἀνατροφῆς ὑπὸ Π. Π. Οἰκονόμου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας κλπ. Τεύχος Α'. Ἐν Ἀθήναις 1894. Τιμᾶται δρ. 2.

Τὸ τεύχος τοῦτο θὰ στείλωμεν ταχυδρομικῶς εἰς τοὺς συνδρομητὰς τοὺς προκαταβαλόντας τὸ ἀντίτιμον ὁμοῦ μετὰ τὸ τελευταῖον φύλλον τῆς «Ἐκπαιδεύσεως» τοῦ λήξαντος ἤδη δευτέρου ἔτους αὐτῆς. Δηλοῦμεν δὲ ὅτι οὐδεμίαν εὐθύνην λαμβάνομεν διὰ τὴν ἀπώλειαν τοῦ τεύχους τούτου οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀντικαταστήσωμεν τὰ ἀπολεσθέντα· διότι ἐτυπώθησαν ἀκριβῶς τόσα ἀντίτυπα, ὅσα εἶναι καὶ οἱ συνδρομηταί. Ὡστε οἱ ἔχοντες ἐπισφαιεῖς διευθύνσεις ἄς εὐαρεστηθῶσι διὰ ταχυδρ. δελταρίου νὰ γνῶρισωσιν ἡμῖν ποῦ ἐπιθυμοῦσι νὰ σταλῇ τὸ βιβλίον.

Πρὸς τοὺς φίλους διδασκάλους!

Εὐχαριστοῦμεν ἐκ καρδίας τοὺς σπεύσαντας ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ ἡμῶν περὶ καθυστερήσεως συνδρομῶν τινῶν νὰ ἀποστείλωσιν ἡμῖν ταῦτα. Καὶ τὸ γεγονός τοῦτο ὡς καὶ ἄλλαι ἐνδείξεις ἀκραίφνου φιλίας πρὸς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν διδασκάλων πείθουσιν ἡμᾶς ὅτι οἱ πνευματικοὶ δεσμοὶ οἱ συνδέοντες τοὺς διδασκάλους πρὸς τὰς ἰδέας, αἵτινες εὐρίσκουσιν ἐκφρασιν ἐν τῇ Ἐκπαιδεύσει, εἶναι οὕτως ἀδαμάντινοι καὶ ἀρρηκτοί, ὥστε οἱ διδασκάλοι τὴν Ἐκπαίδευσιν θὰ θεωρῶσιν ὡς πολῦτιμον αὐτῶν σύμβουλον καὶ σύμμαχον καὶ θὰ ἀγωνίζωνται ὑπὲρ αὐτῆς ὡς ὑπὲρ ἰδιοῦ αὐτῶν φύλλου. Καὶ διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν καὶ τοὺς λοιποὺς καθυστεροῦντας νὰ εὐαρεστηθῶσι νὰ στείλωσιν αὐτὴν· διότι λήγοντος ἤδη τοῦ ἔτους, πρέπει νὰ κλεισθῶσιν οἱ παλαιοὶ λογαριασμοί. Οἱ παλαιοὶ ἔθετον ὡς μίαν ἐκ τῶν πρώτων ἀρετῶν τοῦ ἀνθρώπου τὸ **Μηδενὶ ὀφείλειεν** καὶ τὴν ἀρετὴν ταύτην πρέπει νὰ διδάξωμεν τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἡμεῖς οἱ διδασκάλοι δίδοντες μάλιστα τὸ καλὸν παράδειγμα ὅτι καὶ ἡμεῖς οὐδενὶ ὀφείλομεν μάλιστα δὲ τῇ φίλῃ Ἐκπαιδεύσει. Ἡ συνδρομὴ εἶναι ἀναγκαιοτάτη πρὸς συντήρησιν καὶ πρὸς βελτίωσιν τοῦ φύλλου.